

Euskera batua (IV). Satrustegi-tar Jose Mari, idazlea

Zeruko Argia, 373. zk., 1970-04-26: 12.

Satrustegi jauna ikustera Alsasutik bi bat kilometrotara dagoan Urdiain erritxora joan nintzaion, emengo apaiz bait da. Erri polita; arri garbia eta egurra non-nahi agerian duan erri txukuna; apaiz-etxeko ezkaratzean ia metro t'erdi aritz-gerri dago zutik mahai bezela; zuhaitz hau ez da amar urtetan egiten dan piñua!, eta Urdiain ere ez da oraingoa. Ba da euskal-erri hontan bereziki nabarmen dan dotoretasun egoki bat. Apaizaren lantokian, gela berotzeko egur-sua bizi-bizi. Ementxe, sutondoan, eseri giñan elkar-izketa hau egiteko.

Jose Mari Satrustegi orain dala 40 urte Arruazun, Nafarroan, jaioa da; Iruñeko apaiz-etxean egin zan apaiz eta Euskaltzaindikoa da; euskeraren alde lan asko ari da egiten Nafarroan; Nafarroko Diputazioak argitaratzen duan *Príncipe de Viana*-ko euskal aldizkariaren lankidea da, beste aldizkarietan euskeraz eta erderaz maiz idazten du, eta bietara idatzitako liburuak ere ba ditu.

Baiña, noan lehenbailehen arira, izan ere gai hau beti gehitxo luzatzen bait zait.

– Zure iritziz, zein da gaur euskeraren batasunerako dugun oztoporik aundiena? –galdetu nion.

– Euskaldunon gerekoitasuna; bakoitzak berea du onena, eta ez dugu inorenik entzun nahi, hau betikoa izan dugu, eta honekin kontatzen genuen asiera-asieratik. Baiña sortu dira beste oztopo batzuk ere, eta usterik gutxiena genduan aldetik: ustez batasunaren alde jokutzen asia eta gero atzera itzuli diranetatik. Hau da gaurko atzerabiderik aundien-aundiena.

– Zergatik itzuli dirala uste duzu?

– *H* honek ikurriñ baten indarra artu digu: batetik *h-zaleak* eskualde guzietara ireki nahia ikusten dute letra muttu hontan, euskeraren batasun zabala, anai arteko berdintasuna; eta *h-ren etsaiak* ikasia dute lehengo, oraingo eta betiko euskera nagusia, eta ez dute iñungo txertorik nahi, batasuna nahi dute, bai baiña berena.

– Buruzko oztopoa baiño setakoa gehiago?

– Buruzko oztoporik ezin diteke izan. Mitxelenaren esanetatik artutako bide erdia *oso gutxirekin* astekoa da. Euskal idazleetan hortaz jabetzeko on ez denik ba ote da? Setaz dela sinistea, bestalde, oso gogor egiten zait. Bakoitzak jakinen du. Nola nahi dala, une hau egokienetakoa zan batasuna egiteko alde guzietatik eskez zegoen jendea. Noiznahi traba gehiago izango genduen. Negargarri izan da ain gutxirekin itotzen gerala ikustea. Aundiagotan nola sartuko gera?

– Zuk batasunerako egin diran bideak nola ikusi dituzunaren asmoak jaso nahi nituzke –esan nion.

– Zerorrek aurreko elkar-izketetan aitatu dituzunak berak ezagutzen ditut: Baionan 1954-an egin zutena (ni ez nintzan izan) *lur-lantzea* bezela izan; ikusi zanez, danak arrera ona eman zioten. Gero Ermuan egindakoa ezaguna da, eta dana Arantzazurako

prestaketa bat bezela egiña. Azkenik, Arantzazun izkiñak eta koskak kentzen, lurrak berdintzen, gogor arituak gera danok; kontzientzi bat sortu ere egin zan, erriak ikusi duana hauxe da: "nik nere aldekoekin ezin uler!"; bizkaikoak nafarrekin, baxenafarrekoak gipuzkoarrekin, senide izan arren (sinistu behar senide gerala) elkar ezin uler, ezin artu. Hau erriaren kontzientzian dago, nik bertso eta eskutitz askoren probak izan ditut; ala, erriari erantzun bat eman beharra zegoan, eta giro hortan, usterik oberenean, urbildu giñan Arantzazura.

– Non asi da, ba, zure ustez, giroa txartzen? –galdetu nion.

– Egi-egia esatea nahi baduzu... (nik baietz egin nion nere buruarekin, horretxen billa bainabil) nere ustez Gipuzkoako batzuk bazekiten Arantzazura joan aurretik nola jokatu behar zuten: Gipuzkoako euskera danen gain ipiñi eta deneri hura sar arazi.

– Zure ustea horixe dala sinisten dut, baiñan Arantzazun asmo hori erakutsi ahal zan ba?

– Orain diotenez, alde baten itza bakarrik entzun omen zan Arantzazun; baiñan, ametsetan ez banabil, *h*-ren aurkako talde "ixil" horri entzun genion: "beste batasun bat zertarako!", alegia euskeraren batasuna erdi egiña zegoala, eta beste erdia bide onez zijoala, gipuzkera zala gehienik idazten, eta gipuzkera zala, gaurkoan, gehienik mintzo; gipuzkerari bidea zabalik utzi eta berak ekarriko zuela, berez euskeraren batasuna. Itz gutxitan esateko; *gipuzkera* edo *euskera batua* artu hau da gaur daukagun aukera. *Euskera batuan ere erdiko bezela gipuzkera artu dugu*, baiña *batzuk bere bidea osorik artua ikusi nahi zuten* nonbait.

– Teknika aldetik, batasunaren lehengo oztopo errezena hauxe zan –esan nion– eta emen geratu gera.

–Ortografia batua genuen onezkero burruka hau izan ez balitz. Lehen aitatu dugun bezela, *h* honekin ikurrin bi egin eta bata bestearen aurka jarri ditugu. Eta artekari baten beharra dugu. Guk Arantzazun esan genuan komeni zala norbait batasunaren bide honetan aurrelari bezela (nik ez nuke esango, ez *buru*, ez *agintari*, ezin da horrelakorik, baiña bai *bide-erakusle*) eta orduan aho batez Euskaltzaindia artu zan danen asmoak betetzeko bide egoki bat bezela.

Eta pozik giñan danok. Baiñan ikustekoa zan oraindik Euskaltzaindia aukeratu zutenak zenbaiteraiñoko eskubideak eman nahi zizkioten; emen bait dago kako guzia; eta horretxegatik, erresistentzi txikia jarri zan: bokal arteko *h*-ak bakarrik. Norbaitek esan ere egin zuan ia ba horretarako bakarrik bildu giñan, ezer gutxi zala hori, eta nik esan nion: ikuskari bat bezela zala, proba bat, hortik agertuko zala geroan zenbat egin genezaken zaillago diran gaietan.

– Zer indar du Euskaltzaindiak?

– Euskaltzaindiak ezin du iñor behartu, esan zitzaigun. Eta izan ere hala da. Horretarako egin zan dei zabal hura, eta iritzi guziak entzun ondoan artu zan erabakia. Gure agiria ez zan gurea: an bildu ziranen desberdintasunak erdi-bideratu zireneko itza zuen jaso Euskaltzaindiak, eta bere erabakiaren oñarritako artu. Berea bakarrik izanez ez zuan ainbeste indar izango.

– Ala ere, erabakirik ez omen zan artu –esan nion.

– Euskaltzaindiak emandako agiria egin zutenen artean nengoan ni; irakurri ere neronek egin nuan lehendabiziko aldiz batzarraren aurrean. Erabakia artzeko ainbat

euskaltzain-oso ba giñen gela txikian, eta gure ustez eskubide osoz baliatu nahi giñuen eta baliatu ere giñen, orduan.

– Zergatik ez zuan Euskaltzaindiak, agindu bezela, erabakia Oñatiko Ikastetxe Nagusian egiteko zuan batzarrean eman?

– Bai, egia da, Oñatin bertan festa bat antolatzeke asmotan giñela 50-garren urteburuan. Arantzazuko billerak ere antxe egin balira obe. An ziran, Oñatin, gure Euskaltzaindiaren oiñarriak ezarri, eta an giñuen gure festa nagusia egiteko asmoa. Asmoa! Danok dakigu gero sortu ziran oztopoen berri. Momento batez, Arantzazun bertan ere eragozpenak izango genituela uste izan genuen, eta Oñatiko Ikastetxe Nagusian egiteko zen jaialdia –ohorezko festa– ez zan egin ahal izan. Hau da orain erabakirik artu ez zala esateko arrazoi guztia? Gaztaiña bota eta molkotzarekin geratzea iruditzen zait. Tamalgarria izan da, baiña Euskaltzaindiak bere iduria edo ustea agertu ondoan ez dute danak jarraitu eta makurrena dana: Euskaltzaindiari Euskaltzainditik sortu zaizkio burrukalariak.

– Nik uste dut –esan nion– Euskaldunok behar dugula zuzendaritza bat, eta izkuntza-gaietan Euskaltzaindia behar dugula bide-erakusle; eta Euskaltzaindiak, eta bere bideetatik, h honen beharra ikusi badu, guk onartu behar dugula; ala ere, erriak ibili behar dituan bideak ulertu behar ditu. Lehen esan izan dugu h-rik gabeko euskal-ortografia oso garbia eta uler-erreza zala, zergatik zailtasun berri hau erantsi? Hau da erri zati batek galdetzen duana.

– Nik ere ez dut gurasoengandik *h* hau jaso, *baiña ni ez naiz gurasoen euskerarekin geratu*; ala balitz, bakoitzak berean irautea izango litzake lege, eta emendik ez dugu ain beharrezko dugun batasunik lortuko; ez dugu elkar ulertuko. Erria ez da epaile ona batasun gauzetan; bakoitzak berea ezagutzen du arrazoitzat, eta gaiñontzekoen arrazoirik ez du ezagutzen. Euskaltzaindiak aste-astetik tekniko baten eskuetan utzi zuan auzia eta ain zuzen tekniko hau ez zan mugaz aruzkoa, gure Mitxelena baizik. An ikusi zanez *ortografia bateratzeko* on da *h* hori: *ofe, obe, oge, oe, oia, ohatze* eta beste zenbait itz ba ditugu erderazko "*cama*" edo "*lit*" adierazteko. Teknikoek esaten ba digute *ohe* itzarekin denak arrapatu laizkela, zertarako gure aldetik iskanbillak sortzen asi? Eta esan nezake beste zerbait ere: "*zarra*" eta "*zaharra*", biak bi dira Garazi aldean: "*zaharra*" urtez jantzitako norbaiti esan dakio; "*zarra*", berriz, iztegian dan gauzik txarrena esatea da. Berdin gertatzen da "*naiz*" eta "*nahiz*" itzekin: ez da berdin "*ona izan naiz*" (he sido bueno) eta "*ona izan nahiz*" (queriendo ser bueno).

– Hoiek dira h-zale izateko izan dituzun zure arrazoiak?

– H-zale edo h-aurkako esan beharrean, oiñarrien *jarraitzaille* edo *berezale* esatea askoz obe izango litzake. Arantzazuko erabakiak ditut nik on-artzen. H on-artu zan eta h-zale naiz. H baztatu balitz, letra horren aurka egongo nintzan; beti erabakien *jarraitzaille*. Bestela ez da batasun egingo duen errementaririk sortuko Euskal-errian.

– Neri ala iruditu zait beti –esan nion– bide baten beharra dugula, eta orregatik artu nituan Euskaltzaindiak Arantzazun errekomendatu zituan *h* batzuk; ala ere, egia esan, batzuk *h* ikusi ere nahi ez duten bezela, ba dira *h* hori non nahi eta nola nahi sartzen ahalegintzen diranak; nornahik ba du, noski bere gisa aritzeko eskubide zuhurra, baiñan gure ikastola, izparringi eta beste idaz-bideak gehiegekiriz ondatzeak kalte aundiak

ekarriko dizkigu; *h* hau behar badugu, neurri batean beharko dugu ba, ez ahal dago gehiegikeri horrera errezegi joateko arrixkurik?

– Ez dut uste –esan zidan–. Mugatua da nondik noraiño behar dan, iztegia ba dugu, eta beste edozein izkuntzetan bezela zalantzan dabillenak iztegia jo besterik ez du. Gerta leike, noski, batek edo bestek urrunago joan nahi izatea; baiña nora joko du? Nola nahi dala jarraitzaille gutxi arkituko luke.

– Erdi-bide bat onartu zenduan zuk ere Arantzazun, orain ere ondo ahal derizkiozu bide hori?

– Bai, erdi-bide bat aukeratu zan orduan. Ez dut esan nahi Mitxelenaren txostena erdiratu behar danik, batasuna egiteko. Konponketa txarra litzake. Baiña agirian lehenbiziko zatian esaten dan bezela: "Batasuna, noski, ez da Euskaltzaindiak egin dezaken gauza, eta are *gutxiago bat-batean egin dezakeana*". Ala ere, zerbaitetik asi beharra zegoan, eta lehendabiziko mailla bezela *erdi-bidea eman zan*. Horretarako esaten da gero: "honek ez du esan nahi gorago jo nahi dutenen saioak ez direla ongi ikusiak izango. *Erdi-bide honek bi aurpegi ditu: 1) lehenbiziko urratsak arintzea, eta 2) gure ezi gaitzaren neurria erakustea*.

– Nolabaiteko politika-neurri bat izan zan hori –esan nion.

– Alatsu. Esan ere egin nion gutxi zela kezkatzen zan jaun bati: "konten nindaike gutxi hontan bat egiteko gai bagiña euskaldunok; Euskaltzaindiaren gidaritza onartu delako marka izango litzake". Politika sartu omen zaigu azken hontan. Bakoitzak bere aldera darama gaiñera. Nik uste, ba dela politika bat: *gipuzkera utsa eta euskera batua* nahi dutenen politika. Arantzazun ikusi zen, eta orain ikusten da. Ez dut besterik esaten. Nik hau diot erdi-bide honetaz: saia gaitezen danok bokal arteko *h* ondo idazten. Gaurkoz nahikoa ginuke. Utzi dezagun nahi bada bigarren zatia gure ondoren datoztenei. Zurekin batera nator. Guk urrats bat eta gerokoak eman bezate bestea.